

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

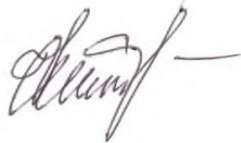
ЛИСЕНКО ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЇВНА

УДК: 371.214.114:37.032:37.047+17.022.1:37.011.31:373.211.24 (043.5)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук**

Хмельницький – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
ЄВТУХ Микола Борисович,
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник відділу історії педагогіки;

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України
БЕХ Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання НАПН України, директор;

доктор педагогічних наук, професор
ТАНЬКО Тетяна Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, декан факультету дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ГОМОНЮК Олена Михайлівна,
Хмельницький національний університет, професор кафедри психології та педагогіки.

Захист відбудеться 17 травня 2019 року о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.052.05 у Хмельницькому національному університеті, за адресою: зал засідань, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <https://www.khnu.km.ua> та в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету, за адресою: вул. Кам'янецька, 110/1, м. Хмельницький, 29016.

Автореферат розіслано 15 квітня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Андрощук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розвиток сучасного суспільства вирізняється стрімкими змінами в усіх сферах, зумовлюючи їхні різновекторні трансформації в Україні та за її межами. Зміни стосуються, зокрема, національних традицій розвитку освіти в контексті загальносвітових досягнень. Посилення інноваційних процесів спрямоване на людину як на активну особистість для максимального стимулювання її суб'єктності й самостійності, формування готовності до саморозвитку та самовдосконалення. Нині триває процес переосмислення системи цінностей і шляхів формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів під час їх підготовки до самостійної професійної діяльності. Особливості орієнтації на утвердження моральних цінностей постають як об'єктивний, закономірний процес у закладах вищої освіти, де вони імпліцитно закладені у вимірах цілісної системи. Під впливом такої системи відбуваються зміни в орієнтаціях суспільної й індивідуальної свідомості майбутніх педагогів упродовж періоду професійного становлення. Морально-ціннісні та професійно-ціннісні орієнтації суттєво позначаються не лише на якості підготовки до педагогічної діяльності, а й на визнанні кожним педагогом необхідності безперервної самоосвіти.

На важливості посилення уваги до професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів наголошено в законодавчих актах та низці нормативних документів про освіту: у Законі України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про дошкільну освіту» (2002); указі Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002), «Базовому компоненті дошкільної освіти» (2012), «Концепції нової української школи» (2016), «Програмі «Нова українська школа» (2018).

У дослідженнях останніх десятиліть схарактеризовано сутність цінностей у філософському, психологічному й педагогічному вимірах, на їхній основі виокремлено низку аксіологічних аспектів: ціннісна спрямованість освіти (І. Бех, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, О. Сухомлинська); аксіогенез особистості та механізми формування й розвитку її ціннісних орієнтацій (З. Карпенко, Д. Леонт'єв, Г. Олпорт, Н. Петрук, Г. Радчук); зміст і класифікація педагогічних цінностей (С. Вершловський, В. Кузнєцова, О. Савченко, В. Сластьонін); механізми сприяння професійному становленню особистості та її самореалізації (О. Бондарчук, В. Гриньова, Е. Зеєр, Л. Карамушка, О. Кочарян, П. Лушин, С. Максименко, М. Марусинець, Ю. Швалб); сутність професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів (Н. Асташова, С. Камінська, О. Коростельова, З. Курлянд, Г. Лисенко, О. Мартинюк, Н. Нікітіна, В. Семиченко, С. Хмара, М. Чаїнська); специфіка формування особистісних якостей педагогів у процесі їх професійного становлення (О. Пехота, О. Солодухова, Г. Тарасенко, Т. Яценко); технології діагностики ціннісних орієнтацій особистості (Л. Бурлачук, К. Карасьова, Т. Піроженко, Л. Смирнов); функції та механізми формування ціннісних орієнтацій студентів (Н. Антонова, Н. Максимчук, О. Научитель, Л. Романюк,

М. Шевчук); шляхи реалізації гуманістично-ціннісного підходу в освіті (О. Бондарчук, Н. Клокар, Н. Протасова).

Зміст і процес формування ціннісних орієнтацій школярів, підлітків та студентів, цінності педагогічної діяльності, шляхи й методи формування мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів, формування професійного ідеалу гуманістичної спрямованості та особливості розвитку ціннісних орієнтацій студентів представлено в науковому доробку таких учених, як Н. Бібік, В. Бондар, М. Боришевський, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко. У працях науковців ціннісні орієнтації витлумачені як особистісні утворення, доведено їхній вплив на поведінку особистості та її професійну діяльність, що слугує підґрунтям для студіювання порушеної проблеми.

До аналізу залучено результати досліджень професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів (Г. Беленька, О. Гніздлова, Т. Поніманська); формування предметних і спеціальних компетентностей (Л. Артемова, А. Богущ, І. Коновальчук, В. Ляпунова, О. Савченко); обґрунтування технології професійної підготовки вихователів в умовах реформування дошкільної освіти (Г. Беленька, А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Голота, І. Дичківська, К. Крутій, С. Курінна, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Піроженко, І. Рогальська-Яблонська, Т. Танько); фахової підготовки до роботи з дітьми дошкільного віку відповідно до особливостей їхнього розвитку (О. Брежнева, Л. Зданевич, О. Семенов, О. Фунтікова, К. Щербакова).

Водночас результати наукової рефлексії досліджень засвідчують, що формування професійно-ціннісних орієнтацій особистості педагога під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників є складним та діалектично суперечливим процесом. Зовнішні суперечності виникають між суспільно й особистісно значущими цінностями, що розвиваються, а внутрішні – між системою цінностей особистості та зумовленими цією системою елементами, які детермінують її нові інтереси, орієнтації й потреби.

Актуалізація уваги до задекларованої проблеми та доцільність її наукового обґрунтування зумовлені необхідністю розв'язання низки *суперечностей*, виявлених у процесі дослідження між:

- сучасними вимогами суспільства до всебічного формування особистості педагога як пріоритетного рушія мінливості ціннісно-сміслового наповнення змісту дошкільної освіти та недостатньою обґрунтованістю доцільності такої підготовки у ЗВО до професійної діяльності;

- актуальною потребою оновлення змісту сучасної фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) згідно із соціальним замовленням щодо її якості та відсутністю теоретико-методологічних і методичних механізмів реалізації ціннісного потенціалу у формуванні особистості майбутніх педагогів ДНЗ;

- актуалізацією професійно-ціннісних орієнтацій у контексті загальної теорії цінностей і традиційними підходами до їх формування в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ;

– системою особистісних цінностей майбутніх педагогів ДНЗ, основою якої слугують надбання загальнолюдьської та національної культури (моральні норми, принципи, ідеали), і шляхами її формування в процесі фахової підготовки.

Отже, актуальність, теоретична й практична значущість порушеної проблеми, брак її розроблення в руслі досягнень сучасної освіти, а також потреба подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Теоретичні і методичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» – «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування в європейський освітній простір» (ДР № 0106U009432). Тема роботи затверджена вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 06.12.2011 р.) та в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 26.02.2013 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні концепції формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки та розробленні й експериментальній перевірці педагогічної системи її реалізації на основі взаємозв'язку індивідуально-особистісного потенціалу майбутніх педагогів ДНЗ зі змістом фахової підготовки в закладах вищої освіти України.

Відповідно до поставленої мети, сформульовано такі **завдання**:

- 1) з'ясувати стан порушеної проблеми в педагогічній теорії та практиці, схарактеризувати терміносистему дослідження;
- 2) обґрунтувати зміст і структуру професійно-ціннісних орієнтацій, визначити критерії, показники й рівні їх сформованості в майбутніх педагогів ДНЗ;
- 3) аргументувати значущість моральних цінностей як основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ;
- 4) розробити концепцію формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки;
- 5) обґрунтувати й змодельовати педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки;
- 6) виявити детермінанти й виокремити організаційно-педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки;
- 7) експериментально перевірити ефективність педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ;

8) підготувати та впровадити в освітню практику закладів вищої освіти навчально-методичне забезпечення для формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів ДНЗ у закладах вищої освіти України.

Предмет дослідження – педагогічна система формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки.

Концепція дослідження. Провідна ідея дослідження полягає в тому, що формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ є науково прогнотозованим і доцільно організованим процесом системної реалізації змісту, добору форм, методів, засобів та різних видів діяльності за умови моніторингу її результатів – показника ефективності фахової підготовки й основи педагогічної рефлексії. Комплексний характер проблеми дослідження зумовив реалізацію наукового пошуку на методологічному, теоретичному та практичному рівнях.

Методологічний рівень охоплює фундаментальні наукові підходи, які становлять підґрунтя для дослідження порушеної проблеми, а саме:

- акмеологічний – використано для вивчення особистісного потенціалу майбутніх педагогів ДНЗ у руслі їхньої фахової підготовки та формування навичок проектування напрямів оптимізації самостійної педагогічної діяльності;

- аксіологічний – упроваджено для формування професійно-ціннісних орієнтацій на основі опанування майбутніми педагогами ДНЗ культурно-історичних і духовно-моральних надбань;

- компетентнісний – спрямовано на те, що випускник закладу вищої освіти, який навчався за спеціальністю «Дошкільна освіта» (0-12), повинен володіти знаннями й уміннями, сформованими професійно-ціннісними орієнтаціями як важливим складником забезпечення успішної фахової діяльності у ДНЗ;

- особистісно орієнтований – застосовано для формування активного ставлення майбутніх педагогів ДНЗ до професійного становлення, особистісного саморозвитку на основі індивідуальних особливостей та інтересів в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- структурно-номінативний – зорієнтовано на аналіз проблеми дослідження дотично до того, що сформована її теоретична основа повинна мати достатній рівень практичної ефективності;

- структурно-функціональний – спрямовано на аналіз стану й результатів діяльності сучасних ЗВО в руслі проблеми наукового пошуку, аналізу її понятійного поля на основі досліджень учених, характеристики повноти сформованих уявлень майбутніх педагогів ДНЗ та їхньої узгодженості з дійсністю;

- системний – застосовано для вивчення об'єкта дослідження як багатовимірного цілого; системи, що обґрунтовує його важливість для аналізу зазначеної проблеми (педагогічна система potrагована як комплекс елементів, що творять цілісність; як форма організації певної сукупності

взаємoneпoдiльних компонентiв, як єднiсть iхнiх властивостей та вiдношень мiж ними, що об'єднанi за спiльною ознакою й призначенням);

- прогностичний – вiддзеркалює основи прогнозу (результат наукового передбачення, що вимагає опертя на просторово-часовий промiжок, у якому вiдбудеться прогнозоване) i прогнозування (процес набуття випереджувальної iнформацiї, оскiльки вона є необхідною для розроблення комплексного прогнозу);

- цiлiсний – спрямовано для такого пiдходу до кожного студента, за якого вiн постає як особистiсть у системi iндивiдуально-психологiчних характеристик, що є соцiально зумовленими й виявляються в мiжособистiсних взаєминах; маркують її моральнi вчинки, детермiнують iндивiдуальнi якостi – вiдповiдальнiсть, гiднiсть, активнiсть, стiйкiсть поглядiв i переконань;

- синергетичний – упроваджено для iнтерпретацiї розвитку наукового знання на основi синтезу професiйних i цiннiсних орієнтацiй та прогнозування актуальних аспектiв дослiдження;

- проблемно-дiяльнiсний – послуговував основою для прогнозування мети навчальної дiяльностi, її змiсту, методiв, засобiв та органiзацiйних форм реалiзацiї;

- мiждисциплiнарний – спрямовано на аналіз освiтнiх завдань за допомогою екстраполяцiї методiв дослiдження з однiєї наукової галузi до iншої; взаємopоникнення пiдходiв виявляється в конкретизацiї й узагальненнi iнформацiї;

- середовищний – вибрано для розв'язання завдань i прогнозування особистiсного саморозвитку майбутнiх педагогiв, формування iхнiх характерологiчних та професiйних якостей; усвiдомлення цiннiсних смислiв i прiоритетiв; формування стiйкого прагнення до самовдосконалення.

Теоретичний рiвень унаочнює систему загальних положень, якi послуговували основою для обгрунтування вихiдних положень концепцiї, характеристики термiносистеми дослiдження, розроблення педагогiчної системи формування професiйно-цiннiсних орієнтацiй майбутнiх педагогiв ДНЗ та моделi її реалiзацiї; а також дали змогу виявити провiднi iдеї й теорiї, покладенi в основу процесу формування професiйно-цiннiсних орієнтацiй майбутнiх педагогiв ДНЗ в умовах фахової пiдготовки.

Практичний рiвень передбачає розроблення й експериментальну перевiрку ефективностi педагогiчної системи, реалiзацiю органiзацiйно-педагогiчних умов, структурування змiсту, добiр форм, методiв, засобiв, освiтнiх технологiй упровадження компонентiв розробленої педагогiчної системи.

Загальна гiпотеза дослiдження полягає в тому, що формування професiйно-цiннiсних орієнтацiй майбутнiх педагогiв ДНЗ досягне ефективностi внаслiдок опосередкованого й безпосереднього впливу на особистiсть: її психiчні процеси, стани, властивостi та здiбностi, форми вияву в рiзних видах дiяльностi, насамперед у фаховiй, через реалiзацiю педагогiчної системи; забезпечення органiзацiйно-педагогiчних умов фахової пiдготовки, а

також системи критеріїв моніторингу наукових й емпіричних здобутків в одному часовому просторі.

Загальною гіпотезу конкретизовано в **часткових**, відповідно до яких формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ буде ефективним, якщо: забезпечити формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ на основі розробленої й обґрунтованої на теоретичному, методологічному, практичному рівнях авторської концепції; розробити педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ та змоделювати процес її реалізації; створити організаційно-педагогічні умови для забезпечення ефективного процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; реалізувати об'єктивну діагностику, корекцію, удосконалення рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки; підготувати й упровадити в освітній процес фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ навчально-методичне забезпечення для формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій.

Методологічна основа дослідження ґрунтована на теорії наукового пізнання; ідеях гуманістичної філософії; філософії освіти; принципах законах діалектики; розумінні особистості як активного суб'єкта розвитку й діяльності, що детерміноване об'єктивними та суб'єктивними чинниками; концептуальних положеннях психолого-педагогічної й соціально-педагогічної науки стосовно формування гармонійної особистості в єдності духовного, психічного, морального аспектів; психолого-педагогічних теоріях розвитку й саморозвитку професійних якостей особистості, взаємозв'язку якісних і кількісних параметрів процесів та явищ у системі освіти, їх системного аналізу й моделювання; на положеннях педагогічної науки щодо становлення особистості, її професійного розвитку з огляду на особливості професійної діяльності; на засадах позитивної психології та її методах; на комплексі наукових підходів, загальнодидактичних і специфічних принципах підготовки фахівців.

Теоретичну основу дослідження становлять: положення філософських, психологічних, педагогічних та інших наукових праць із проблем аксіології; філософські підходи до розвитку сучасної освіти в Україні (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, Г. Михайлишин); методологія наукових досліджень (Б. Гершунський, М. Євтух, Е. Лузік, М. Кулик, В. Краєвський, Д. Чернілевський); наукові основи педагогічного прогнозування (Б. Гершунський, Дж. Джонс, А. Лігоцький); сутність та структура педагогічних технологій (К. Балаєва, В. Безпалько, О. Будник, І. Дичківська, І. Коновальчук, О. Пехота); засади оптимізації навчально-виховного процесу (Ю. Бабанський, Г. Беленька, Н. Благун, М. Оліяр, О. Савченко, Т. Танько); концептуальні підходи до внутрішньо-особистісної детермінації ціннісно-смислових установок особистості (К. Абульханова-Славська, І. Бех, М. Боришевський, Е. Еріксон, З. Карпенко, О. Киричук, І. Кон, Г. Солдатова, Т. Титаренко, В. Ядов); принципи моделювання дидактико-розвивального середовища в освітніх закладах (Н. Бібік, Н. Гавриш,

С. Дерябо, Г. Іванюк, Н. Нічкало, О. Савченко); психолого-педагогічні дослідження теорії і практики аксіогенези особистості (З. Карпенко, Д. Леонтьєв, К. Петрук, Г. Радчук), теорії і практики формування професійних ціннісних орієнтацій (З. Курлянд, Г. Лисенко, М. Марусинець, О. Мартинюк, М. Чайнська); концептуальні положення педагогічної аксіології (Н. Асташова, І. Ісаєв, В. Сластьонін); принципи психометрії та психодіагностики (Л. Бурлачук, Л. Смирнов); особливості особистісного й професійного розвитку в навчанні та професійній діяльності (О. Бондарчук, Л. Карамушка, П. Лушин, С. Максименко, Н. Мачинська, І. Підласий, Л. Петухова, В. Семиченко, Т. Хомуленко); методологічні підходи до застосовування методів соціально-психологічного навчання та психокорекційного впливу (О. Кочарян, О. Солодухова, Ю. Швалб, Т. Яценко).

Для виконання поставлених завдань використано комплекс **методів** дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизація наукових даних, моделювання, що застосовані для обґрунтування теоретико-методологічних засад вивчення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів та їх діагностики; *емпіричні* – діагностичні (бесіди, анкетування, тестування, опитування, контент-аналіз, метод фокус-груп, аналіз продуктів діяльності суб'єктів освітнього процесу), які залучені для з'ясування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів; проведення констатувального, формувального етапів педагогічного експерименту; *методи опрацювання даних* (кореляційний, дисперсійний, факторний, кластерний аналіз) із подальшою їх якісною інтерпретацією і змістовим узагальненням за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм «SPSS» (версія 16.0); для оброблення експериментальних даних використано пакет статистичних програм для ПК «SPSS 13.0–15.0 for Windows», для аналізу одержаних емпіричних даних застосовано методи математичного й статистичного опрацювання результатів, кореляційного аналізу даних за допомогою визначення коефіцієнта кореляціїг-Пірсона.

Організація дослідження. Роботу підготовлено впродовж 2012 – 2018 рр., що передбачало три етапи.

На першому (2012 – 2014 рр.) – *аналітико-констатувальному* – етапі з'ясовано стан опрацювання порушеної проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; проаналізовано науково-методичну літературу й окреслено напрямки дослідження; з'ясовано терміносистему основних понять; розроблено та теоретично аргументовано авторську концепцію; виокремлено структурні компоненти професійно-ціннісних орієнтацій; визначено критерії, показники й рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій; спроектовано педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ та розроблено модель процесу її реалізації; обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; вибрано експериментальну базу дослідження.

На другому (2014 – 2017 рр.) – *формувальному* – етапі експериментально перевірено гіпотезу дослідження; реалізовано авторську концепцію та

педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, модель процесу її реалізації; створено організаційно-педагогічні умови; вивчено й узагальнено результати впровадження розробленої педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ.

На третьому (2017 – 2018 рр.) – *нідсумковому* – етапі кількісно та якісно проаналізовано одержані результати формувального етапу педагогічного експерименту, статистично оброблено експериментальні дані, сформульовано загальні висновки наукового пошуку.

Експериментальна база дослідження. До експериментальної роботи залучено студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, Мукачівського державного університету, Рівненського державного гуманітарного університету, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Надійність і вірогідність результатів забезпечені методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням взаємодоповнювальних методів відповідно до мети й завдань дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних, застосуванням методів математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* цілісно досліджено процес формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ в умовах фахової підготовки; розроблено та обґрунтовано авторську концепцію формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ на засадах методологічних підходів (акмеологічного, аксіологічного, компетентнісного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, структурно-номінативного, структурно-функціонального, прогностичного, синергетичного, системного, цілісного, середовищного, проблемно-діяльнісного), з урахуванням вимог до професійної діяльності та фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ, потреб дошкільної освіти, освітнього потенціалу ЗВО щодо забезпечення зазначеного процесу; розроблено, змодельовано й експериментально перевірено ефективність педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; виокремлено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ (коригування змісту дисциплін загальної підготовки з огляду на рівень сформованості моральних цінностей та особистісну спрямованість майбутніх педагогів ДНЗ на формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій; моделювання освітнього процесу на основі полісуб'єктної взаємодії для посилення пізнавальної активності студентів, їхніх цільових установок та позитивної мотивації до майбутньої фахової діяльності; прогнозування практичної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ до реалізації моральних цінностей у самостійній фаховій діяльності; використання

інноваційних форм, методів і технологій навчання для стимулювання прогностично-рефлексивної активності майбутніх педагогів ДНЗ);

– *удосконалено* змістовий компонент професійної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ на основі тематичного оновлення змісту окремих дисциплін («Історія педагогіки», «Філософія», «Історія української культури», «Історія України», «Педагогічна етика», «Історія світової цивілізації», «Вступ до спеціальності», «Педагогіка дошкільна», «Психологія загальна», «Етнопедагогіка», «Етнопсихологія», «Педагогічна майстерність», «Інноваційні педагогічні технології дошкільної освіти»); процесуальний компонент фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ; діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; *конкретизовано* основні компоненти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний, рефлексивний), критерії (когнітивний, мотиваційний, практико-професійний, прогностично-рефлексивний) і рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; *уточнено* сутнісний зміст понять «цінність», «моральна цінність», «педагогічна цінність», «ціннісні орієнтації», «професійні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації»;

– *набули подальшого розвитку* теоретичні положення щодо значущості моральних цінностей як основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; взаємозв'язку індивідуально-особистісного потенціалу майбутніх педагогів ДНЗ зі змістом їх фахової підготовки в закладах вищої освіти України.

Практична значущість дослідження полягає в розробленні та впровадженні в систему фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів навчально-методичного забезпечення: навчально-методичних посібників «Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вищих Прикарпатського регіону», «Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей», «Сучасний педагог дошкільного навчального закладу: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки», де схарактеризовано чинники й умови ефективного формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів; навчально-методичного практикуму «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства»; програми навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки, де передбачено поглиблене опанування загальнолюдських і національно-культурних цінностей; конспекти лекцій, квести та засоби контролю до них. Матеріали навчально-методичних посібників, практикуму, лекції можуть бути використані в навчально-методичній роботі закладів вищої освіти, що проводять підготовку майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження впроваджено в практику формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в системі фахової підготовки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (акт № 01-15/06-01-03-896 від

22.06.2018 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 58/18 від 13.06.2018 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка № 05-16/99 від 18.06.2018 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/897 від 11.06.2018 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 929 від 08.06.2018 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 61-01-12 від 07.06.2018 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт № 291 від 07.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. У праці [1] обґрунтовано та схарактеризовано освітній простір сучасного дошкільня й початкової школи; у публікації [3] з'ясовано особливості підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до формування етнопедагогічних компетентностей у дітей дошкільного віку; у розвідці [4] досліджено освітній простір сучасного дошкільня та початкової школи; у праці [5] описано професійно-ціннісні складники фахової підготовки сучасного педагога дошкільного навчального закладу; у публікації [6] вивчено ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства. Ідеї співавторів у дисертації не використано.

Апробацію основних положень дисертації проведено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Розвиток саморегуляції у формуванні здорового способу життя сучасної студентської молоді» (Івано-Франківськ, 7 – 10 жовтня 2010 р.); «Особливості формування самостійності у дітей дошкільного віку» (Івано-Франківськ, 5 травня 2011 р.); «Формування професійно-ціннісних орієнтирів у підготовці майбутніх фахівців ДНЗ» (Хмельницький – Івано-Франківськ, 25 – 27 жовтня 2012 р.); «Педагогіка С. Френе в умовах полікультурного освітнього простору» (Івано-Франківськ, 15 травня 2013 р.); «Виховний простір України: етнопсихологічний підхід до формування особистості» (Чернівці, 27 – 29 травня 2015 р.); «Етнічна самосвідомість та ідентичність особистості у поліетнічному просторі сучасного світу: етнопсихологічний підхід до проблеми» (Луцьк, 3 – 5 червня 2016 р.); «Національна ідентичність: педагогічний, соціологічний, філософський аналіз» (Луцьк, 16 – 17 червня 2017 р.); «Ціннісний підхід до етнічної ідентичності особистості» (Київ, 2 – 3 листопада 2016 р.); «Шляхи реалізації принципів індивідуалізації та диференціації в навчальному процесі початкової школи» (м. Київ, Україна, 2 грудня 2016 р.); «Формування професійно-ціннісних орієнтирів у підготовці студентів вищих навчальних закладів» (Чернівці, 3 – 4 травня 2017 р.); «Організація процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього педагога у закладах вищої педагогічної освіти» (Івано-Франківськ, 11 – 12 жовтня 2018 р.); «Тенденції розвитку інноваційної системи дошкільного виховання» (Луцьк, 31 травня – 1 червня 2018 року); на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2013 – 2018 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційного пошуку та його результати оприлюднено в 45 наукових працях, із яких: 2 монографії (1 одноосібна), 3 посібники, 27 – статей у наукових фахових виданнях України та зарубіжних виданнях (15 входять до міжнародних наукометричних баз), 12 – у збірниках матеріалів наукових конференцій та інших наукових виданнях, 1 навчально-методичний практикум.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему «Природа ліризму українського сонету XIX – початку XX століття» (10.01.01 – українська література) захищена 2009 року в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської роботи не використано.

Структура дисертації. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, що містить 465 найменувань, із них – 28 іноземною мовою, 20 додатків на 226 сторінках. Повний обсяг дисертації – 661 сторінка, основний текст викладено на 393 сторінках. Робота містить 27 таблиць та 100 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, окреслено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його гіпотезу, викладено методологічні й теоретичні основи, схарактеризовано методи роботи, доведено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість одержаних результатів, описано напрями впровадження й апробації результатів експериментальної роботи.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів**» обґрунтовано генезу категорії «цінність» у філософській, психологічній, педагогічній теорії і практиці; проаналізовано сучасні підходи до трактування змісту понять «цінність», «моральна цінність», «педагогічна цінність», «ціннісні орієнтації», «професійні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації» у вимірах індивідуально-особистісного пізнання дійсності; схарактеризовано моральні цінності в контексті історично трансформованої системи норм і виховних ідеалів; доведено важливість проектування аксіопроблематики в змісті фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ у закладах вищої освіти.

Представлено філософське розуміння цінностей, подано їхню класифікацію, описано значення морального імперативу в механізмах міжпоколінневої трансмісії. Підсумовано, що у філософському вченні сформовано знакові виміри поняття «цінність» й орієнтири ціннісного ставлення людини до світу крізь призму її здібностей та властивостей. Наголошено, що філософи епохи Відродження визнали й проголосили людину найвищою цінністю; у філософії Нового часу утверджена цінність науки та просвітництва. У другій половині XIX і впродовж XX століть зріс інтерес

учених до духовного світу особистості. Дослідження ціннісних орієнтацій особистості, їхнього місця в професійній діяльності людини зумовили особливе тлумачення стандартів та еталонів, норм і правил її соціальної активності як суб'єкта діяльності.

Проаналізовано фундаментальні праці філософів, соціологів, психологів, де предметом вивчення поставали цінності й ціннісні орієнтації (А. Бичко, І. Бичко, В. Бакіров, Ю. Борисова, О. Вишневський, П. Гнатенко, О. Гілон, А. Кавалеров, І. Кононов, Н. Костенко, А. Маковецький, М. Миронович, І. Мороз, Л. Морозов, К. Петрук, Є. Подольська, М. Попович, А. Ручка, Е. Семенюк, О. Токовенко, Є. Швачко, В. Шевченко, В. Шубін, Н. Фролова). У студіях витлумачено поняття «цінність», сформульовано його дефініцію в руслі порушеної проблеми; представлено актуальний для її дослідження аспект. Акцентовано увагу на тому, що моральні цінності стимулюють особистість до реалізації її сутнісних сил. У розділі схарактеризовано різні класифікації цінностей і наголошено на тому, що їх переосмислення стосується педагогіки та психології. Цінністю вчені називають людину, життя, працю, Батьківщину, красу, освіту та ін.

Відповідно до *психологічного напрямку* цінності вивчено в різних контекстах, по-перше, із погляду *диспозиційної концепції* як «вищий рівень диспозиції особистості», що виконує домінуючу й регулювальну функції в поведінці людини (М. Бобнева, Л. Бозрикова, Г. Саганенко, О. Семенов, В. Ядов); по-друге, у межах *теорії «установки»*, згідно з якою готовність особи до певної діяльності для задоволення її актуальних потреб є установкою, що визначає спрямованість і вибірковість поведінки, а вищим рівнем «установки» стають цінності (Д. Узнадзе); по-третє, *концептуальні положення щодо «особистісного смислу»* окреслюють значущість об'єктів реальності, що пізнає особа і які мають для неї значення, «особистісний сенс» (О. Леонтьєв); «сміслова структура», «сенсожиттєві орієнтації» (Д. Леонтьєв); «сміслові утворення» та «актуальний смисловий стан» (О. Тіхомандрицька); по-четверте, у *концепціях ставлень* – ставлення є свідомо вибірковими, зважаючи на до свід особи та її психологічні зв'язки з різними аспектами об'єктивної реальності, вони втілюються в її ж діях та переживаннях; цінності – це «психологічні ставлення» (В. Мясіщев); «стійкі психологічні ставлення» (В. Водзинська); по-п'яте, *суб'єктно-діяльнісного підходу* – цінності і смисли неподільні зі значущістю для особи та життєдіяльністю групи; з осмисленням її буття та цінності інших людей (С. Рубінштейн); таке розуміння існування людини суголосне з його розумінням в Е. Шпрангера, який називав цінності одним з основних змістів її духовного життя; по-шосте, *концепції предметного ядра аксіопсихології особистості* (З. Карпенко) і *концепції культурно-феноменологічного конституювання аксіосфери особистості* (Г. Радчук).

Згідно з *телеологічним напрямом*, цінності особистості схарактеризовані як невідмінний корелят психічного, що утворює її ціннісно-сміслову сферу (аксіопсихіку); репрезентант цілісного зовнішньо-внутрішнього, суб'єкт-об'єктного доцільного зв'язку між явищами (З. Карпенко). Репрезентовано особистісні цінності: «цінність як інтенція», «значущість», «позитивна

значущість і користь», «ідеал», «усвідомлений смисл», «спрямованість і мотив», «мета», «ціннісна орієнтація» (В. Мицько). У руслі *культурно-феноменологічного підходу* цінності потрактовані як особливі смисли, як «молярна одиниця аксіопсихіки»; як актуальна цінність; значущість певного об'єкта для суб'єкта. Смисл цінності – це особистісне ставлення, що об'єднує об'єктивні життєві ставлення суб'єкта, предметний зміст свідомості та будову його діяльності (Г. Радчук).

У *педагогічному вимірі* представлено актуальні трактування понять «цінності» та «ціннісні орієнтації», а саме: «процес орієнтації особистості в цінностях»; «вплив навчального процесу на формування ціннісних орієнтацій особистості»; «цінності освіти» (Т. Бутківська, В. Гриньова, О. Дубасенюк, І. Лебідь, М. Марусинець, О. Плахотник, Є. Подольська, О. Савченко, О. Сухомлинська).

У працях зарубіжних учених «цінності» описані як такі, що зумовлені базовими потребами й витлумачені як «метамотивації» і «метапотреби», що функціонують неподільно із самоактуалізацією особистості (А. Маслоу); «форми репрезентації надіндивідуальних цінностей» (Ч. Морріс); «аспекти мотивації» (К. Клакхон); «аттітюд» (Г. Олпорт); «переконання» (М. Рокич).

За виокремленими напрямками представлено розуміння цінностей, їхню сутність, природу та структури; описано особливості ціннісного самовизначення майбутніх педагогів ДНЗ, для якого суттєвими компонентами є цінності, репрезентовані у філософії; наведено результати наукового прогнозування змін у фаховій підготовці відповідно до соціального замовлення; схарактеризовано класифікації педагогічних цінностей, уточнено їх трактування як мультидисциплінарних. Наголошено на тому, що вони являють собою мотиваційні структури особистості. Виокремлено сучасні підходи до з'ясування змісту поняття «педагогічні цінності» у вимірах індивідуально-особистісного пізнання та пізнання дійсності в педагогіці, зокрема в процесі вивчення цінностей із переходом до емпіричного рівня. Описано розуміння емпіричних цінностей та оцінок унаслідок диспозицій у системі «суб'єкт – об'єкт», що вможливило виявлення взаємозв'язків між власне пізнавальними установками особистості із соціальними ідеалами та нормативами; дослідження залежностей між пізнавальними ідеалами й нормами від специфіки об'єктів, що вивчають; від особливостей культури загалом та фахової діяльності зокрема. Доведено, що цінності пов'язані з ціннісними орієнтаціями, ціннісна орієнтація ґрунтована на об'єктивних основах: суспільна значущість перетворюється у внутрішню суб'єктивність, особистісна значущість – у зовнішню, унаслідок бінарної структури (єдність почуттів із мисленням; смислу зі значенням; оцінювання з оцінюваним). Ціннісна орієнтація, зіставляючи наявний стан речей з ідеальним, прогнозує зміни реальної дійсності. Зауважено, що для окремої особистості чи для академічної групи важливою є соціальна структура суспільства, яка детермінує їхні ціннісні орієнтації.

Обґрунтовано актуальність трактування поняття «ціннісні орієнтації» та їхню спрямованість у руслі гуманістичних цінностей як рушія аксіологізації

педагогічного процесу в закладах вищої освіти. Це стимулює дослідження широкого спектру педагогічної аксіології, що перебуває у функційній кореляції з її проблемами, які увиразнюють цінність теоретичної та практичної підготовки для забезпечення самостійної фахової діяльності майбутніх педагогів. Специфіка педагогічної аксіології зумовлена аксіологічними концепціями (натуралістичні, трансцендентальні, соціологічні, діалектико-матеріалістичні). Описано важливість їх наукового прогнозування в контексті аналізу ціннісного наповнення змісту фахової освіти відповідно до суспільних пріоритетів; ціннісних критеріїв і вимог до педагогічного процесу; інтегрування результатів аналізу аксіологічної проблематики до організації освітньої сфери, укладання її змісту й технологій. Доведено, що сучасні цінності, детерміновані соціальними факторами, передбачають суттєві зміни в провідних особистісно значущих якостях майбутніх педагогів ДНЗ.

З огляду на зазначені вище концепції, запропоновано авторське розуміння поняття «ціннісні орієнтації», наголошено на підходах до з'ясування сутності поняття «професійно-педагогічні цінності», сформульовано його зміст. Професійно-педагогічні цінності – цінності освіти, їхня мета, принципи й норми, що регламентують педагогічну діяльність та корелюють взаємозалежність між суспільними запитами на сферу освіти й діяльністю педагога. У професійних цінностях віддзеркалено вимоги професії та суспільства до аксіосфери фахівця, тому зміст поняття «професійно-ціннісні орієнтації» трактований у двох вимірах у широкому – у контексті його професійної діяльності загалом, у вузькому – відповідно до конкретної сфери. Це індивідуальне (особистісне) утворення, що забезпечує якість фахової діяльності. Їх становлення відбувається внаслідок взаємодії між двома субстанціями єдиного простору – між особистістю та професією, що детермінують взаєморозвиток. Неподільна єдність таких орієнтацій утілена в професійно-ціннісних орієнтаціях.

Основи професійно-ціннісних орієнтацій ґрунтовані на цінностях сучасної освіти й реалізовані в її гуманістичній парадигмі. На підставі цього підсумовано, що професійно-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів – це система науково обґрунтованих цінностей професійної спрямованості (потенціал перманентно збагачений досвідом фахової діяльності в реальному процесі ДНЗ) та ставлення до педагогічної діяльності, де поліфункційність складників зумовлена метою, завданнями, змістом, основними принципами й законами відповідно до державної політики в галузі освіти загалом та дошкільної освіти зокрема.

Обґрунтовано доцільність дослідження різних аспектів процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у закладах вищої освіти України. Провідними джерелами в умовах національно-культурного відродження послуговували загальнолюдські цінності, оскільки в їхньому ансамблі викарбувано імперативний зразок, який передбачає безумовність морального наслідування, спонукає особистість до утвердження ціннісних орієнтацій у соціокультурному просторі, у фаховій діяльності. Сформульовано аксіологічне бачення місця та способів реалізації моральних

цінностей у процесі формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ і наведено такий його алгоритм: донесення аксіологічних знань, які повинні слугувати загальному розвитку кожної особи; дослідження актуальних аспектів теорії навчання й виховання студентів відповідно до запитів сучасної педагогіки; створення обов'язкових умов та алгоритмів виховної парадигми в контексті концепції цінностей; визнання значущості моральних цінностей в освітній діяльності з майбутніми педагогами й формування їхніх ціннісних орієнтацій. Наголошено, що на їхню ієрархію впливають такі детермінанти: соціальна структура суспільства, соціальні фактори, спрямованість загальнокультурного й національного менталітету, рівень розвитку суспільства та культури, педагогічні засоби їх функціонування й актуалізації.

Визнання значущості цінностей в освітньому процесі є обов'язковим для розроблення не лише освітніх, а й виховних програм, цілісних і наскрізних систем, для їх упровадження в педагогічну практику ЗВО. Сформульований особистісний ідеал повинен базуватися на об'єктивній системі цінностей, яка являє собою підґрунтя для формування особистості, її інтелектуально-емоційних структур, необхідних для моральної поведінки. У руслі порушеної проблеми доведено, що спрямування діяльності майбутніх педагогів ДНЗ вимагає виокремлення її аксіологічних, антропологічних, педагогічних, психологічних і соціологічних аспектів. Зосереджено увагу на важливості формулювання аксіовиховних питань щодо місця та способів реалізації моральних цінностей і професійних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у різних формах самостійної підготовки.

На підставі досліджень українських і зарубіжних учених професійно-ціннісні орієнтації представлено як соціокультурний феномен, який ґрунтований на взаємодії двох субстанцій – особистості й професії, що детермінують свій взаєморозвиток.

У другому розділі «**Концептуальні та організаційно-педагогічні основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки**» обґрунтовано фундаментальні методологічні підходи до формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; розроблено й науково аргументовано авторську концепцію, по будовано педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, змодельовано процес її реалізації в закладах вищої освіти; виокремлено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови.

На підставі результатів аналізу філософських, психологічних і педагогічних праць, а також практичної діяльності закладів вищої освіти, що забезпечують фахову підготовку майбутніх педагогів спеціальності «Дошкільна освіта» (0-12), доведено необхідність використання загальнонаукової методології; проаналізовано низку виокремлених методологічних підходів, аргументовано складність професійно-ціннісних орієнтацій як соціокультурного феномену, спрогнозовано необхідність їх формування відповідно до завдань і мети дослідження. Наголошено на тому, що для сучасної фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ у закладах вищої

освіти актуальним є створення концепції забезпечення її ефективності. Формування професійно-ціннісних орієнтацій – це стрижнева основа підготовки до практичної діяльності в дошкільних навчальних закладах, оскільки вони пронизують усі її види й сутньо впливають на професійний розвиток та самовизначення особистості майбутніх педагогів ДНЗ.

У розділі представлено авторську концепцію формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ на основі розроблених науково обґрунтованих положень, а саме: мети, завдань, принципів, ключових категорій, напрямів реалізації, очікуваних результатів. Мета концепції полягає в описі розробленої педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ як органічного складника цілісної системи фахової підготовки в закладах вищої освіти України. Провідною ідеєю запропонованої концепції послугувало положення про залежність ефективності фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ від рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтацій, якими опосередковані всі види їхньої педагогічної діяльності. Розроблено модель педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Авторську концепцію реалізовано на трьох рівнях (методологічному, теоретичному, практичному), які зумовлюють утілення провідної ідеї дослідження. Концепцію спрямовано на виконання низки завдань: забезпечення науково-методичних, організаційних, процесуально-технологічних передумов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; упровадження інноваційних освітніх технологій у формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу опанування майбутніми педагогами ДНЗ ціннісного потенціалу знань навчальних дисциплін фахової підготовки; створення умов для діагностики й моніторингу сформованості моральних цінностей, професійних орієнтацій та, відповідно, професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. З'ясовано, що реалізація концепції формування професійно-ціннісних орієнтацій сприятиме підвищенню ефективності рівня загальної та фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ до самостійної педагогічної діяльності, а також проектуванню траєкторії особистісного та професійного саморозвитку.

Авторська концепція охоплює такі складники: словник термінів, загальні положення, принципи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, завдання з формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, напрями забезпечення ефективності процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, очікувані результати. Важливою для реалізації авторської концепції є низка загальнодидактичних (свідомості, активності, доступності, наочності, науковості, гуманізму, послідовності, систематичності, наступності, ідейності, народності) та специфічних (дитиноцентризму, студентоцентризму, людиноцентризму, діалогічності, умотивованості, етнічності, краєзнавчий) принципів, у яких реалізовано провідну ідею наукового дослідження; створення організаційно-педагогічних умов для формування професійно-

ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, розроблення навчально-методичного забезпечення для формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, удосконалення структури компонентного складу професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, модернізація діагностичного й моніторингового інструментарію оцінювання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Очікувані результати: стійка позитивна динаміка формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, їхньої спрямованості на проєктування траєкторії особистісного й професійного саморозвитку, що забезпечує якісно вищий рівень фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ.

Представлено розроблену й обґрунтовану педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ та модель її реалізації на I – IV курсах закладів вищої освіти. Вона складається з трьох підсистем: «Загальної підготовки», «Професійної підготовки», «Самостійної підготовки», що функціують як динамічні, відкриті та пролонговані в цілісній системі фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ. Структурний алгоритм функціонування кожної підсистеми представлено у вимірах п'яти обов'язкових елементів, а саме: *прогностично-цільового, науково-теоретичного, змістово-методичного, процесуально-технологічного, діагностично-моніторингового.*

Підсистема «Загальної підготовки»: прогностично-цільовий – виконання соціального замовлення й мети фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ; *науково-теоретичний* – утілення загальнодидактичних принципів (свідомості, активності, доступності, наочності, науковості, гуманізму, послідовності, систематичності, наступності, ідейності, народності); *змістово-методичний* – обов'язкові та вибіркові дисципліни за вибором ЗВО й студентів («Педагогіка загальна», «Історія педагогіки», «Філософія», «Історія української культури», «Історія України», «Педагогічна етика», «Історія світової цивілізації»); *процесуально-технологічний* – лекції (проблемні, вступні, візуалізації, тематичні, лекції-екскурсії, лекції-конференції); семінари, ділові ігри, круглі столи, майстер-класи; *діагностично-моніторинговий* – ознайомлювальна педагогічна практика, оцінювання знань, умінь і навичок із пошуку наукової інформації, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, проєктування шляхів його впровадження.

Підсистема «Професійної підготовки»: прогностично-цільовий – мета професійної підготовки, завдання професійної підготовки, мета й завдання формування професійно-ціннісних орієнтацій; *науково-теоретичний* – реалізація загальнодидактичних (свідомості, активності, доступності, наочності, науковості, гуманізму, послідовності, систематичності, наступності, ідейності, народності) та специфічних принципів (дитиноцентризму, студентоцентризму, діалогічності, умотивованості, етнічності, краєзнавчий); *змістово-методичний* – обов'язкові та вибіркові дисципліни за вибором ЗВО й студентів («Вступ до спеціальності», «Педагогіка дошкільна», «Психологія загальна», «Етнопедагогіка», «Етнопсихологія», «Педагогічна майстерність», «Інноваційні педагогічні технології дошкільної освіти»), навчально-методичне

забезпечення, практикум «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства», спецкурс «Сучасний педагог дошкільного навчального закладу: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки»; *процесуально-технологічний* – лекції, семінари, технології: інтерактивні (діалогово-полілогова, співпраці), кейс-технології, проектні, інформаційно-комунікаційні, навчально-дослідницька діяльність (написання рефератів, розроблення проєктів, педагогічних експедицій, ведення педагогічних щоденників, портфоліо); *діагностично-моніторинговий* – сформованість професійних умінь і навичок із реалізації освітніх завдань під час педагогічної та виробничої практики у ДНЗ, захист і презентація матеріалів практик.

Підсистема «Самостійної підготовки»: прогностично-цільовий – мета й завдання самостійної підготовки, форми її реалізації; *науково-теоретичний* – реалізація специфічних принципів (дитиноцентризму, студентоцентризму, людиноцентризму, діалогічності, умотивованості, етнічності, краєзнавчий); *змістово-методичний* – науково-дослідницька діяльність, суспільно корисна діяльність, просвітницько-педагогічна діяльність; *процесуально-технологічний* – наукові гуртки, творчі групи, авторські школи, проблемні групи; *діагностично-моніторинговий* – конференції, методоб'єднання, студентські олімпіади, конкурси студентських наукових робіт, публікації в педагогічних періодичних виданнях.

Наголошено й аргументовано, що запропонована педагогічна система формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ функціює як складник загальної системи фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у ЗВО.

Виокремлено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови впровадження розробленої педагогічної системи (коригування змісту дисциплін загальної підготовки з огляду на рівень сформованості моральних цінностей та особистісну спрямованість майбутніх педагогів ДНЗ на формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій; моделювання освітнього процесу на основі полісуб'єктної взаємодії для посилення пізнавальної активності студентів, їхніх цільових установок і позитивної мотивації до майбутньої фахової діяльності; прогнозування практичної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ до реалізації моральних цінностей у самостійній фаховій діяльності; використання інноваційних форм, методів і технологій навчання для стимулювання прогностично-рефлексивної активності майбутніх педагогів ДНЗ).

У контексті *першої* організаційно-педагогічної умови – *коригування змісту дисциплін загальної підготовки з огляду на рівень сформованості моральних цінностей та особистісну спрямованість майбутніх педагогів ДНЗ на формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій* – актуалізовано змістовий аспект. Для дотримання зазначеної умови скореговано зміст навчальних дисциплін на основі міждисциплінарного підходу, описано ціннісний потенціал інформації, необхідної для формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Студенти опановують не лише знання й уміння, тому передбачено їх підготовку до проєктування

саморозвитку. Доведено важливість та узагальнено трактування моральних цінностей, які є необхідними для професійної діяльності майбутніх педагогів ДНЗ і водночас слугують основою їхніх професійно-ціннісних орієнтацій.

Реалізацію *другої умови – моделювання освітнього процесу на основі полісуб'єктної взаємодії для стимулювання пізнавальної активності, цільових установок та позитивної мотивації до майбутньої фахової діяльності* – досліджено в руслі системного підходу. Відповідно до концепції роботи, його моделювання заплановане як науково прогнозований, доцільно організований процес для системної реалізації змісту, форм, методів, засобів і різних видів діяльності. Зазначену умову імплементовано за кількома напрямками: по-перше, для забезпечення полісуб'єктної взаємодії в межах академічної групи студентів залучено до спільних видів творчої діяльності, зміцнено суб'єкт-суб'єктні взаємини, їх об'єднано під час виконання проектної діяльності та організації педагогічних експедицій, ужито заходів для стимулювання процесів саморозвитку в умовах взаємодії з іншими суб'єктами навчальної діяльності; по-друге, формування особистісних якостей майбутніх педагогів ДНЗ на тлі гуманістичного підходу; по-третє, активізація самостійної пізнавальної діяльності для формування позитивної мотивації до оволодіння вибраним фахом. Передбачено стимулювання потреби в самостійній пізнавальній діяльності для професійного самовдосконалення й опанування навичок творчої самореалізації. На забезпечення окресленої умови спрямовано вивчення студентами низки навчальних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Психологія загальна», «Етнопедагогіка», «Етнопсихологія» та ін.).

Третю умову – прогнозування практичної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ щодо формування моральних цінностей у самостійній фаховій діяльності – реалізовано через збагачення теоретичних знань, удосконалення практичних умінь і навичок міжособистісної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Для втілення цієї умови скореговано зміст програм навчальних дисциплін фахової підготовки в руслі міждисциплінарного підходу, що передбачене підсистемою «Загальна підготовка» побудованої в дисертації педагогічної системи. Розроблено практикум «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства» (72 год.), завдання якого розв'язані за допомогою організації практичних занять, педагогічних експедицій, виконання групових творчих проєктів, розроблення індивідуальних творчих проєктів. У процесі викладання практикуму широко використано інноваційні технології, міжособистісне спілкування в системі «студент – студенти – викладач», діалогові та полілогові (бесіди, диспути, колоквіуми, консультації, семінари, науково-практичні конференції) методи активного навчання. Підсистема «Самостійна підготовка» передбачала залучення майбутніх педагогів ДНЗ до активної участі в організації педагогічних експедицій, конкурсів, проведенні студентських КВК, у предметних олімпіадах усіх рівнів, виконанні проєктів і презентацій.

Організаційно-педагогічну умову – *використання інноваційних форм, методів і технологій навчання для стимулювання прогностично-рефлексивної активності майбутніх педагогів ДНЗ* – реалізовано під час викладання

фахових дисциплін, а також через упровадження розробленого спецкурсу «Сучасний педагог: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки до діяльності в ДНЗ». Викладання курсу спрямоване на формування професійно-ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення до фахової діяльності, набуття навичок ціннісної поведінки через орієнтування на цінність знання як аксіологічний складник загальної та професійної підготовки. Майбутніх педагогів залучено до участі в різних заходах навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності (презентації індивідуальних проєктів, узагальнення досвіду педагогів-практиків ДНЗ, участь у конференціях, презентаціях матеріалів педагогічної виробничої практики, волонтерських і добровільних акцій).

Розроблено й обґрунтовано модель педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ (рис. 1). Представлена модель вирізняється динамічною структурою, віддзеркалює доповнення й поглиблення навчальної та методичної інформації дисциплін загальної й професійної підготовки за вибором ЗВО та студентів; відкритість усіх етапів її реалізації на основі взаємнеподільності структурних компонентів; взаємовплив між компонентами розробленої педагогічної системи та освітнім простором ЗВО; зумовлює багатогранність реалізації змісту педагогічної системи в цілісному процесі фахової підготовки за напрямом «Дошкільна освіта» (0-12).

Модель охоплює соціально-імперативний, цільовий, методологічний, змістово-технологічний, діагностично-результативний блоки. Функційність і цілісність розробленої моделі обґрунтовано на основі їхньої взаємнеподільності. Мету реалізації педагогічної системи спрогнозовано на формування високого рівня професійно-ціннісних орієнтацій через посилення моральної спрямованості змісту фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ. Для реалізації педагогічної системи використано інтерактивні, проєктні, кейс-методи, методи мотивування й розвивального навчання, засоби ефективного досягнення поставлених цілей (дидактичні матеріали, мультимедійні засоби, інтернет-ресурси), що узгоджені зі структурними компонентами (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний, рефлексивний) унаслідок забезпечення низки загальнодидактичних (свідомості, активності, доступності, наочності, науковості, ідейності, народності, гуманізму, послідовності, систематичності, наступності) та специфічних принципів (дитиноцентризму, студентоцентризму, людиноцентризму, діалогічності, умотивованості, етнічності, краєзнавчий).

Визначено критерії (когнітивний, мотиваційний, практико-професійний, прогностично-рефлексивний) і рівні сформованості (високий, середній, низький) професійно-ціннісних орієнтацій. *Когнітивний* – це знання про особливості організації фахової діяльності; її функційні обов'язки; цілі та засоби їх досягнення; значущість професійно-ціннісних орієнтацій для майбутньої педагогічної діяльності; *мотиваційний* – позитивна емоційна налаштованість й усвідомлення значущості професійно-ціннісних орієнтацій у фаховій діяльності; усвідомлення важливості професії; вплив професійно-

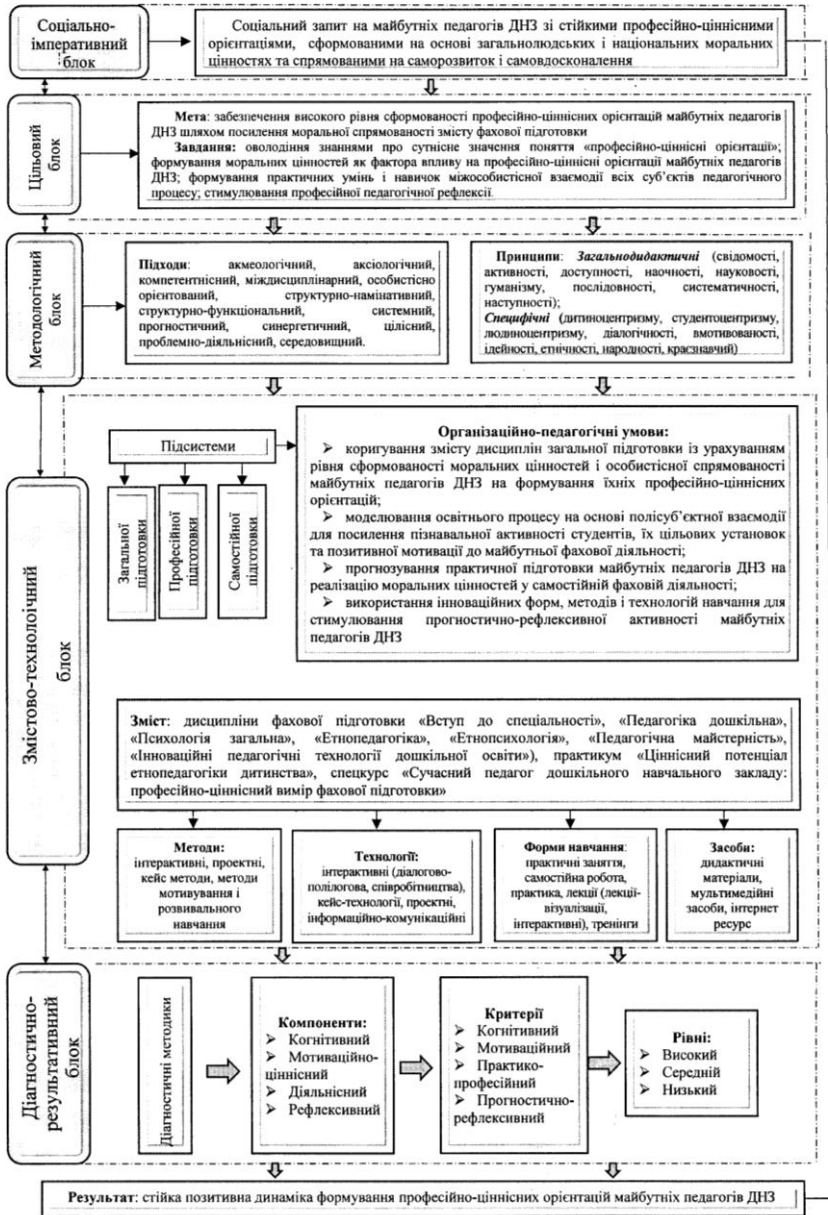

Рис. 1 Модель педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки

ціннісних орієнтацій на досягнення образу ідеального педагога; стійкий інтерес до різних видів діяльності в ДНЗ; *практико-професійний* – уміння організувати різні види діяльності в освітньому процесі ДНЗ; уміння спрямовувати ціннісний зміст різних видів діяльності в русло гуманістичної педагогіки; уміння реалізувати інноваційні педагогічні технології дошкільної освіти; уміння забезпечувати реалізацію чинних програм для ДНЗ; *прогностично-рефлексивний* – усвідомлення вимог соціуму до якості професійної підготовки майбутніх педагогів; володіння змістом, способами й засобами самостійної діяльності; усвідомлення важливості самоаналізу та самооцінювання професійної діяльності; знання про напрями прогнозування самоосвіти.

Аргументовано, що запропонована педагогічна система формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ зумовить перманентне вдосконалення цілісної системи їх фахової підготовки, оскільки вона функцієє як відкрита й динамічна у ЗВО.

У третьому розділі **«Особливості фахової підготовки та діагностика стану сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ»** розкрито особливості фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ у вищих закладах освіти та здійснено наукове прогнозування її розвитку; подано результати діагностики стану сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі їх фахової підготовки.

Успішна реалізація процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів передбачала його прогнозування на основі теоретичного осмислення й оцінювання низки функцій, від яких залежать стратегія та тактика прогностичного аспекту дослідження. Мета прогнозування полягала в усвідомленому, планомірному, науково обґрунтованому підході до соціокультурних запитів на якість фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ. Схарактеризовано шляхи прогнозування й інтерпретації його сутнісних категорій. Педагогічну діяльність закладів вищої освіти проаналізовано з двох позицій: як таку, що зумовлює актуальність її осмислення; як таку, осмислення якої детермінує її ж прогнозування, що є тривалим, перманентним та об'єктивно суперечливим процесом.

Дослідженням охоплені 520 студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (КГ – 205 студентів та ЕГ – 315 студентів), опитано 50 викладачів закладів вищої освіти, що були вибрані для експерименту.

Аналітико-констатувальний етап експерименту (2012 – 2014 н.р.) проведено для аналізу освітнього середовища, де вивчено вплив особистісного потенціалу майбутніх педагогів на формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій. Завдання етапу – по-перше, визначити рівень сформованості моральних цінностей та професійних орієнтацій студентів перших курсів ЗВО; по-друге, виявити чинники впливу на детермінанти моральних цінностей та професійних орієнтацій майбутніх педагогів; по-третє, розробити розгорнутий професійно-кваліфікаційний портрет кожного учасника дослідження, по-четверте, з'ясувати стан сформованості професійно-ціннісних орієнтацій. Для виконання завдань дібрано комплекс діагностичних методик, а саме: авторські

анкети, методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, особистісний опитувальник Р. Кеттела «16 PF», форма А (адаптація А. Шмельова, В. Похилько, А. Соловейчика), методика діагностики стилю саморегуляції поведінки (В. Моросанової, Є. Коноз), опитувальник рівня суб'єктивного контролю (Є. Бажин, О. Голинкіна, А. Еткінд), методика діагностики інтерактивної спрямованості особистості (Н. Щуркова, модифікація Н. Фетіскіна), методика діагностики структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова) і методи математичного та статистичного оброблення.

У розділі представлено результати вивчення стану сформованості моральних цінностей і професійних орієнтацій студентів першого курсу. Обґрунтовано критерії (змістовий, морально-емоційний, поведінковий, поведінково-рефлексивний), показники й рівні сформованості моральних цінностей у трьох вимірах (високий, середній, низький); критерії, показники та рівні сформованості професійних орієнтацій у трьох вимірах (високий, середній, низький), які лягли в основу визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій; з'ясовано ставлення викладачів ЗВО до їх формування в процесі професійної підготовки; забезпечено можливості для постійного моніторингу рівнів сформованості моральних цінностей та професійних орієнтацій; вивчено вплив моральних цінностей та професійних орієнтацій на формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ.

Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів здійснювалося у площині двох систем: індивідуальній та груповій. Встановлено, що на високому рівні сформованості моральних цінностей в індивідуальній системі перебували 40,58 % осіб, у груповій – 53,46 % респондентів; на середньому рівні в індивідуальній системі – 24,42 % осіб, у груповій – 25,00 %; на низькому рівні в індивідуальній системі – 35,00 % опитаних, у груповій – 21,54 % осіб. Водночас на високому рівні сформованості професійних орієнтацій в індивідуальній системі зафіксовано – 2,50% осіб, на середньому – 8,46% осіб, на низькому – 89,04% осіб. В груповій системі ці показники становлять: високий рівень – 3,08%, середній рівень – 9,42% та низький рівень – 87,50%. З'ясовано, що орієнтацію майбутніх педагогів ДНЗ на особистісні моральні цінності й професійні орієнтації зумовлює домінування власного добробуту; у взаємодії з учасниками педагогічного процесу переважають цілі задоволення особистісних потреб і домагань.

На підставі використаних методик зроблено висновок, що освітній простір закладів вищої освіти загалом сприяє формуванню моральних цінностей та професійних орієнтацій студентів та їхніх установок на опанування вибраної професії, стимулювання усвідомлення її соціальної значущості. Одержані результати доводять наявність характерних особливостей процесу становлення особистості майбутніх педагогів ДНЗ: саморегуляція, планування, моделювання, програмування, особливо, самостійність діяльності та поведінки, які розвинені недостатньо. Однак гнучкість як здатність перебудовувати систему саморегуляції у зв'язку зі зміною зовнішніх та внутрішніх умов розвинена значно краще. Це

вмотивоване тим, що в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства гнучкість, динамічність мислення й діяльності стають органічними складниками життя студентів. Імовірно, що на тлі навчання та опанування конкретної професії, оцінювання себе як майбутнього педагога формується потреба в проектуванні подальшої діяльності, розвиваються вміння її планувати реалістично, ієрархічно й деталізовано.

Водночас майбутні педагоги ДНЗ, унаслідок притаманних їм індивідуальних особливостей (розширення когнітивного досвіду під впливом інформаційних технологій, складний симбіоз конформізму з нонконформізмом), перебувають на шляху до формування інтернальності – високого рівня самоконтролю. Першими ознаками такої тенденції є позитивна динаміка інтернальності у сфері міжособистісних взаємин у студентській групі. Отже, майбутнім педагогам ДНЗ загалом властиві дві домінуючі тенденції щодо побудови структури їхньої ціннісно-орієнтаційної сфери: майже половина осіб провідною цінністю називає можливість приємно проводити час і відпочивати, а для іншої частини характерне прагнення допомагати оточенню. Це зумовлене тим, що студенти, охоплені експериментальним дослідженням, навчалися на спеціальності «Дошкільна освіта» зі спеціалізаціями «Початкова освіта» та «Логопедія».

Одержані дані засвідчують необхідність і доцільність створення організаційно-педагогічних умов для формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, з огляду на їхні очікування від фахової підготовки.

У четвертому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів»** схарактеризовано особливості організації й методичку проведення дослідницько-експериментальної роботи на формуальному етапі; описано реалізацію організаційно-педагогічних умов та впровадження навчально-методичного забезпечення; наведено результати аналізу й інтерпретації одержаних даних.

На *формуальному* етапі (2014 – 2017 рр.) проаналізовано впровадження організаційно-педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, моделі педагогічної системи, навчально-методичного забезпечення. Для цього передбачено низку організаційно-методичних заходів.

Формування когнітивного компонента професійно-ціннісних орієнтацій вимагало вдосконалення навчальних планів, тематичного оновлення змісту навчальних дисциплін. Розроблено навчально-методичне забезпечення для дисциплін загальної підготовки, що реалізовано зі студентами I – IV курсів. Проаналізовано дисципліни навчального плану спеціальності «Дошкільна освіта» (0-12) за вибором ЗВО й вільним вибором студентів («Педагогіка загальна», «Історія педагогіки», «Філософія», «Історія української культури», «Історія України», «Педагогічна етика», «Історія світової цивілізації»). У руслі системного підходу доведено взаємозв'язок між їхнім змістовим наповненням. Наголошено, що зміни в змісті одного компонента плану зумовлюють зміни в

інших у межах кожної підсистеми, забезпечуючи її цілісність на основі вертикальних і горизонтальних механізмів функціонування. Виокремлено дотичні до проблеми дослідження розділи й теми; аксіологічні проблеми, порушені в змісті дисциплін; проаналізовано технології виховання дітей у різних освітніх системах, а також актуальність формування професійно-ціннісних орієнтацій особистості як аксіологічної проблеми сучасних закладів вищої освіти. На цій основі окреслено загальну стратегію прогнозування процесу актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій.

Для формування діяльнісного компонента професійно-ціннісних орієнтацій скореговано програми навчальних дисциплін у контексті міждисциплінарного підходу для насичення змісту всіх видів педагогічної практики на I – IV курсах (ознайомлювальної, виробничої); розширено форми організації навчальної діяльності студентів. Учасників експериментальних груп залучено до участі у флеш-мобах, майстер-класах (з історії педагогіки «Ясна зоря її життя. До 150-річчя Софії Русової»), у конференціях («Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір», «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді: історичний та психолого-педагогічний аспекти»), щорічних науково-практичних інтернет-конференціях молодих науковців і студентів («Розвиток особистості: сучасні реалії та перспективи»), семінарах-практикумах, до опублікування статей у збірниках студентських наукових праць (наприклад, у журналі «Еврика»).

На основі полісуб'єктної взаємодії передбачено формування професійних якостей майбутніх педагогів (схильність до аналітико-синтетичної діяльності, педагогічної рефлексії, уміння налагоджувати діалог-полілогове спілкування, забезпечувати гуманістичну спрямованість професійно-ціннісних орієнтацій, формування установки на інноваційну педагогічну діяльність); сприйняття себе як суб'єкта педагогічної діяльності (формування гуманістичного ставлення до дітей; розвиток інтересів до пізнання внутрішнього світу та особистісних досягнень).

Посилено увагу до методів формування професійно значущих якостей на тлі гуманістичного підходу. Скореговано фахові дисципліни навчального плану зазначеної спеціальності з циклу «Професійної підготовки» за вибором ЗВО та студентів («Вступ до спеціальності», «Педагогіка дошкільна», «Історія педагогіки», «Психологія загальна», «Етнопедагогіка», «Етнопсихологія», «Педагогічна майстерність», «Інноваційні педагогічні технології дошкільної освіти») у межах різних заходів.

Для формування мотиваційно-ціннісного компонента розроблено практикум з української етнопедагогіки «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства» для студентів III курсу та спецкурс «Сучасний педагог: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки до діяльності в ДНЗ» для студентів IV курсу (72 години кожен). Завдання практикуму «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства» – формування цілісних уявлень про етнопедагогіку дитинства, а також моральних цінностей майбутніх педагогів

засобами етнопедагогічних традицій українського народу, що виконане на практичних заняттях у формі підготовки групових творчих проєктів, організації етнопедагогічних експедицій, індивідуальних творчих проєктів, реферативних робіт. Докладено зусиль для стимулювання використання діалогових (бесіди, диспути, колоквиуми, консультації, семінари, науково-практичні конференції), дослідницько-інформаційних і творчих (педагогічний десант, педагогічна експедиція, конкурси, студентські КВК і предметні олімпіади всіх рівнів), комбінованих (інформативно-діалогові, засідання творчих груп, наукових гуртків) технологій активного навчання (квести, мозковий штурм, круглий стіл, тренінг, аналіз виробничих ситуацій). Студентів залучено до методоб'єднань педагогів базових дошкільних навчальних закладів; розроблення індивідуальних і колективних авторських програм; проєктів для реалізації педагогічних інновацій; дослідження актуальних проблем виховання, самоаналізу результатів діяльності й прогнозування стратегії особистісної рефлексії, до виконання творчих завдань, участі в проблемних семінарах, ділових і педагогічних іграх, самостійного моделювання творчих проєктів, програм, добору способів комплексного використання різних заходів під час педагогічної практики, що спрямоване на професійне становлення кожного студента. На цьому етапі студентів скеровано на оволодіння практичними вміннями й засобами реалізації моральних цінностей; їх сприйняття та осмислення в контексті вже сформованих професійно-ціннісних орієнтацій, а також прогнозування шляхів їх утілення в руслі актуальних вимог до якості освітніх послуг ДНЗ.

На IV курсі (VII семестр) реалізовано спецкурс «Сучасний педагог: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки до діяльності в ДНЗ», що передував виробничій практиці у VIII семестрі. Його викладання організовано для залучення студентів до діалогового (полілогового) спілкування, організації дискусій, рольових і ділових ігор, до проєктної діяльності для формування професійно-ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення й навичок ціннісної поведінки як аксіологічного складника загальної та професійної підготовки. До основних методів викладання лекційних матеріалів належать «лекції-есе», «лекції-роздуми», «лекції-діалоги» та ін. Такий вибір, як доводять результати дослідження, посилював не лише вимоги до логіки викладу лекційних матеріалів, а й до організації професійно-педагогічної підготовки загалом. На лекціїх і семінарських заняттях активізовано професійно-ціннісні орієнтації як механізм забезпечення спрямованості студентів на важливість опанування фахових знань: філософських, аксіологічних, психологічних, педагогічних, які сформовано на теоретичному й прикладному рівнях під час лекцій-діалогів, практикумів, тренінгів, майстер-класів та інших форм інтерактивних освітніх технологій.

Використання інноваційних форм, методів і технологій навчання для стимулювання прогностично-рефлексивної діяльності вможливило якісні зрушення під час участі студентів у різних заходах навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності. Студентів залучено до презентацій індивідуальних проєктів, творів-есе, упровадження вивченого й узагальненого

досвіду педагогів-практиків ДНЗ за підсумками педагогічних експедицій, обговорення результатів у проблемних групах і наукових гуртках; підготовки публікацій у збірниках студентських наукових праць; активної участі в авторських школах; конференціях-презентаціях матеріалів педагогічних виробничих практик; до волонтерських і добровільних акцій; суспільно корисної діяльності.

Перехід до рефлексії практичного досвіду (рефлексивний компонент) за умови його оцінювання з позицій майбутнього педагога, застосування методу бесід за схемою «Із собою-вихователькою», «Із собою-студенткою» стимулювали міжособистісну взаємодію всіх суб'єктів педагогічного процесу, спонукали до осмислення суспільної цінності фахової діяльності педагога ДНЗ, а також напрямів життєвого самовизначення й проектування професійного саморозвитку. Зіставлено рівні індивідуальної та групової систем сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів на фахову діяльність; їхнє співвідношення з теоретичним обґрунтуванням значущості професійно-ціннісних орієнтацій; описано професійно-ціннісний потенціал знань спецкурсу й механізмів їх реалізації в професійній діяльності під час педагогічної виробничої практики у VIII семестрі на IV курсі. Забезпечено подальший розвиток професійно-ціннісних орієнтацій студентів, стимулювання їхньої потреби у творчій самореалізації; усвідомлення необхідності корекції особистісних якостей дотично до фахової діяльності; закріплення опанованих знань і сформованих умінь; набуття стійких мотивів й усвідомлення цілей та спрямованості діяльності в русло педагогічної рефлексії.

На *підсумковому* (2017 – 2018 рр.) етапі дослідження виявлено й обґрунтовано в експериментальних (ЕГ) і контрольних (КГ) групах кількісні та якісні зміни в рівнях сформованості моральних цінностей та професійних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, а також доведено їхній вплив на якісне зростання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій (одержані відомості подано в систематизованій таблиці 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ до та після формувального етапу експерименту

Рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій		КГ (205 осіб)				ЕГ (315 осіб)			
		Індивідуальна система цінностей		Групова система цінностей		Індивідуальна система цінностей		Групова система цінностей	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	До	6	2,92	8	3,90	7	2,22	8	2,54
	Після	93	45,37	115	56,10	233	73,96	261	82,86
Середній	До	18	8,79	21	10,25	26	8,26	28	8,89
	Після	57	27,80	53	25,86	57	18,10	44	13,97
Низький	До	181	88,29	176	85,85	282	89,52	279	88,57
	Після	55	26,83	37	18,04	25	7,94	10	3,17

За результатами аналізу даних здійсненого дослідження формуємо висновок про те, що в індивідуальній системі цінностей студентів ЕГ відбулися суттєві якісні зміни рівневої характеристики сформованості професійно-ціннісних орієнтацій: високого рівня досягли 73,96% (проти 45,37 % в КГ); на середньому рівні перебували 18,10% (проти 27,80% в КГ) і на низькому рівні залишились 7,94% в ЕГ (проти 26,83% в КГ); в груповій системі цінностей аналогічно зросли показники високого рівня – 82,86% в ЕГ (проти 56,10% в КГ); на середньому рівні перебували 13,97% в ЕГ (проти 25,86% в КГ) і на низькому рівні залишились 3,17% в ЕГ (проти 18,04% в КГ). Це дає підстави стверджувати, що впровадження авторських новацій (концепції, педагогічної системи, організаційно-педагогічних умов, навчально-методичного забезпечення) допомагає суттєво підвищити рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки. Статистичну значущість виявлених унаслідок аналізу змін у рівнях сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ в ЕГ та КГ доведено завдяки математичному обробленню отриманих даних за допомогою непараметричного критерію Пірсона χ^2 .

У такий спосіб підтверджена достовірність гіпотези дослідження й доцільність використання обґрунтованих теоретичних положень наукового пошуку, організаційно-педагогічних умов і навчально-методичного забезпечення, об'єктивність оцінювання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ на основі визначених критеріїв і показників, що засвідчує ефективність запропонованої педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки.

За результатами експериментальної роботи обґрунтовано педагогічні резерви освітнього процесу ЗВО щодо формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Це слугує підставою для висновку про те, що мети дослідження досягнуто, завдання виконано, а гіпотезу підтверджено.

ВИСНОВКИ

Результати наукового пошуку засвідчили досягнення мети, виконання поставлених завдань і правомірність положень загальної та часткової гіпотез, що вможливило формулювання низки **висновків**.

1. Схарактеризовано стан опрацювання порушеної проблеми, представлено наукові підходи до трактування терміносистеми понять дослідження на основі філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних знань. Актуалізовано загальні питання цінностей у контексті розвитку національних культур на основі імперативів морального наслідування та міжпоколіннєвої трансмісії загальнолюдських цінностей, доведено вплив усіх галузей гуманітарного знання, зокрема педагогіки, на переосмислення цінностей у країні загалом і в освіті на рубежі ХХ – ХХІ століть. Цінності представлено на основі їх функціонування в контексті різних філософських систем, сформованих під впливом об'єктивних факторів на тлі моральних, етичних, політичних, економічних відносин; як внутрішню

узгодженість індивіда із соціумом у руслі міжособистісної взаємодії (перманентний процес формування системи моральних цінностей) на основі єдності між фізичним і психічним «Я» особистості та соціумом; із позицій функційних норм самовираження ціннісних орієнтацій та репрезентації свого ставлення до соціальних функцій, зокрема до фахової діяльності. Поняття «цінність» потрактоване як явище, властивість чи предмет, яким притаманна позитивна значущість для суспільства загалом і для окремої особистості зокрема, що виражене в єдності між об'єктивно-суб'єктивним та абсолютно-відносним як символами добробуту у вимірах та ідеалах.

З огляду на багатомірність і неоднозначність тлумачень поняття «цінність» у річищі акмеологічного, особистісного, діяльнісного, аксіологічного, структурно-функціонального й інших підходів, уточнено *зміст* низки термінів: «моральні цінності» – цінності, що перманентно розвиваються під впливом соціокультурних чинників, зокрема освіти, та слугують основою формування професійно-ціннісних орієнтацій; «педагогічні цінності» – *цінності освіти, їхня мета, принципи й норми, що регламентують і взаємозумовлюють суспільні запити на сферу освіти та професійну діяльність педагога*; «професійні цінності» – *віддзеркалюють вимоги професії та суспільства до аксіосфери особистості фахівця*; «цінність» – *комплекс моральних якостей, що в процесі активної життєдіяльності набувають цілісності й логічної завершеності та можуть бути репрезентовані в «ціннісних орієнтаціях»*. Ціннісні орієнтації ініціюють активність особистості, спрямованість, волю, є рушієм її ціннісно-орієнтованої діяльності. Такі орієнтації потрактовані як відкрита система, що перманентно збагачена соціальним контекстом та індивідуальним досвідом особистості, трансформуючись у систему її професійно-ціннісних орієнтацій. Проаналізовано різні аспекти вияву цінностей: система «ідеалів», «ціннісні уявлення», «установки вищого диспозиційного рівня саморегуляції особистості», «детермінанти діяльності та поведінки».

2. Досліджено феномен «професійно-ціннісні орієнтації» у контексті вимог до сучасних педагогів ДНЗ, їхніх фахових знань, умінь і навичок та особистісних якостей; особистісної спрямованості (потреби, ідеали, установки, інтереси); ціннісних ставлень, життєвих позицій і переконань. Формування професійно-ціннісних орієнтацій представлено на основі взаємодії між двома субстанціями єдиного процесу – між особистістю й професією, що детермінують взаєморозвиток. Єдність утілена в професійно-ціннісних орієнтаціях, узгодженість між ними не лише запобігає дихотомії між вимогами професії та особистісними потребами, а й впливає на становлення професійної аксіосфери фахівця. Сформульовано дефініцію стосовно майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. Зазначено, що професійно-ціннісні орієнтації – *це система науково обґрунтованих цінностей професійної спрямованості (їхній потенціал перманентно збагачений практичним досвідом у реальному педагогічному процесі ДНЗ) та ставлення майбутніх педагогів до фахової педагогічної діяльності, де поліфункційність її складників зумовлена метою, завданнями, змістом, основними принципами й законами відповідно до*

державної політики в галузі освіти загалом і дошкільної освіти зокрема. Це складне системне утворення, що містить низку компонентів (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний, рефлексивний), які перебувають у перманентному розвитку та взаємодії, забезпечуючи динамічність фахової підготовки майбутніх педагогів. Виокремлено та схарактеризовано критерії сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ (когнітивний, мотиваційний, практико-професійний, прогностично-рефлексивний), їхні показники й рівні (високий, середній, низький).

3. Проаналізовано рівні домінуючих пріоритетів моральних цінностей – основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Домінуючі моральні цінності визнані значущими для професійно-ціннісних орієнтацій, простежено їхній взаємовплив на основі єдності морального та професійного складників. На підставі закономірностей функціонування процесу формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів і шляхів управління таким процесом аргументовано, що він являє собою складник цілісного процесу фахової підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Доведено, що виокремлені студентами моральні цінності-домінанти суттєво дистанційовані від тлумачень образу «ідеального педагога» і не є суголосними з їхніми навчальними досягненнями у фаховій підготовці та її позитивній внутрішній мотивації. З огляду на статистичні дані, інтерпретовано домінуючі в індивідуальній і груповій системах цінностей; змодельовано їхню структуру в межах цілісної системи професійно-ціннісних орієнтацій, організовано процес навчання й виховання студентів у руслі актуальних тенденцій, індивідуальних особистісних і групових домінуючих; розроблено педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій у цілісній системі їх фахової підготовки; упроваджено постійний моніторинг рівня сформованості моральних цінностей і професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ.

4. Представлено авторську концепцію формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, що спрямовано на підвищення ефективності їх фахової підготовки за спеціальністю «Дошкільна освіта» (0-12) у закладах вищої освіти. Концепцію обґрунтовано на методологічному, теоретичному, практичному рівнях для окреслених завдань і досягнення мети. У концепції схарактеризовано особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій на тлі фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ. Описано моральні цінності як основу формування професійно-ціннісних орієнтацій, обґрунтовано спрямованість формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ на особистісне самовдосконалення. Подано методологічні підходи до формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ (акмеологічний, аксіологічний, компетентнісний, міждисциплінарний, особистісно орієнтований, структурно-номінативний, структурно-функціональний, системний, прогностичний, синергетичний, проблемно-діяльнісний, цілісний, середовищний). Виокремлено принципи, на яких ґрунтована авторська концепція: загальнодидактичні (свідомості, активності, доступності, наочності, науковості, гуманізму, послідовності,

систематичності, наступності, ідейності, народності); *специфічні* (дитиноцентризму, студентоцентризму, людиноцентризму, діалогічності, умотивованості, етнічності, креснавчий).

5. Створено педагогічну систему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ у процесі фахової підготовки, що складається з трьох підсистем («Загальна підготовка», «Професійна підготовка», «Самостійна підготовка»), що функціують як взаємонеподинні, взаємодіючі та взаємодоповнюючі. Структурний алгоритм функціонування кожної підсистеми представлено у вимірах п'яти обов'язкових елементів, а саме: прогностично-цільового, науково-теоретичного, змістово-методичного, процесуально-технологічного й діагностично-моніторингового. Вони зумовлюють навчально-пізнавальну діяльність і спрямовують її в русло самовдосконалення: дотичності практико-зорієнтованої діяльності до її теоретично вмотивованої мети; людиноцентристської спрямованості змісту й засобів виховного впливу на особистість у системі міжсуб'єктної взаємодії «педагог – дитина – педагог»; суголосності об'єктивних факторів із суб'єктивними та незворотності їхнього впливу на саморозвиток і самовдосконалення. Формування професійно-ціннісних орієнтацій представлено як процес, що розвивається в руслі низки актуальних підходів з опертям на цілісний комплекс навчальних дисциплін фахової підготовки у ЗВО. Узгодженість її змісту з новітніми тенденціями слугує засадничою для впровадження інноваційних педагогічних технологій. Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ стане ефективним унаслідок опосередкованого й безпосереднього впливу на особистість: її психічні процеси, стани, властивості та здібності й форми вияву в різних видах діяльності, насамперед у професійній роботі, через реалізацію педагогічної системи; забезпечення організаційно-педагогічних умов фахової підготовки, а також системи критеріїв моніторингу наукових й емпіричних здобутків в одному часовому просторі.

Розроблено модель педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ в умовах їх фахової підготовки. Функційність розробленої моделі описана відповідно до виявлених й обґрунтованих закономірностей: її успішність зумовлена рівнем сформованості моральних цінностей та професійних орієнтацій кожного студента, зокрема групи, що детермінує вибір засобів впливу на особистісний розвиток упродовж навчання у ЗВО від першого курсу; цілісний зміст фахової підготовки в руслі гуманістичної парадигми освітнього процесу ЗВО та принципів дитино- й студентоцентризму спрямовано на формування національних і загальнолюдських моральних цінностей. Педагогічна система формування професійно-ціннісних орієнтацій може бути реалізована поетапно, пролонгована на весь термін підготовки за освітнім рівнем «бакалавр» і досягає очікуваних результатів за умови міжособистісної взаємодії всіх суб'єктів педагогічного процесу. Розроблену модель представлено як компонент цілісного освітнього процесу ЗВО, що опосередкований змістом навчального плану спеціальності «Дошкільна освіта» (0-12), не впливає на

логіку й закономірності його функціонування, натомість репрезентує сутність навчально-пізнавальної діяльності в контексті дослідження.

6. Виявлено детермінанти впливу на формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ (соціальна структура суспільства, соціальні фактори, спрямованість загальнокультурного й національного менталітету, рівень розвитку суспільства та культури, педагогічні засоби їх функціонування). Виокремлено організаційно-педагогічні умови забезпечення ефективності аналізованого процесу: коригування змісту дисциплін загальної підготовки з огляду на рівень сформованості моральних цінностей та особистісну спрямованість майбутніх педагогів ДНЗ на формування їхніх професійно-ціннісних орієнтацій; моделювання освітнього процесу на основі полісуб'єктної взаємодії для активізації пізнавальної активності, цільових установок і позитивної мотивації до майбутньої фахової діяльності; прогнозування практичної підготовки майбутніх педагогів ДНЗ на реалізацію моральних цінностей у самостійній фаховій діяльності; використання інноваційних форм, методів і технологій навчання для стимулювання прогностично-рефлексивної активності майбутніх педагогів ДНЗ.

7. Доведено, що розроблена педагогічна система формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ може бути успішно реалізована через забезпечення виокремлених *загальнодидактичних і специфічних принципів* у руслі окреслених підходів, а очікувані результати стають досяжними. Процес реалізації педагогічної системи перманентно функціонував у цілісному процесі фахової підготовки майбутніх педагогів ДНЗ у неподільній єдності з його іншими складниками, спрямований на її вдосконалення. Педагогічна система реалізована поетапно (адаптація, самовизначення, самореалізація), відповідно до прогнозованих завдань (удосконалення особистісних якостей студентів, присвоєння студентами професійних цінностей; самопроектування особистості студента в професії). Обґрунтовано доцільність актуалізації професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Технології спрямовано на формування внаслідок взаємовпливу складників системи «студент – студенти – викладач» як міжособистісної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу у формі діалогу та полілогу. Для цього використано такі технології: інтерактивні (діалогово-полілогова, співпраці), кейс-технології, проєктні, інформаційно-комунікаційні. Аргументовано розвиток і саморозвиток особистісно-індивідуального потенціалу майбутніх педагогів, їхню суб'єктність через підготовку до самореалізації в моделюванні способів взаємодії з дітьми у ДНЗ; проєктування технологій реалізації певних навчально-виховних ситуацій; участь у педагогічних і ділових іграх.

Результати експериментального дослідження дають підстави стверджувати, що впровадження педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ ефективно вплинуло на рівень їх сформованості. Згідно з одержаними даними в ЕГ високий рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій в індивідуальній системі цінностей зріс на 71,74%, а в груповій системі – на 80,32% проти відповідно 42,45% та 52,20% в КГ; середній рівень

сформованості в ЕГ зріс в індивідуальній системі на 9,84%, а в груповій на 5,08%, тоді як в КГ ці показники становлять 19,01% та 15,61%. Низький рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій в ЕГ в індивідуальній та груповій системі знизився відповідно на 81,58% та 85,40% проти 61,46% та 67,81% в КГ. В ЕГ якісні й кількісні показники сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ після завершення формувального етапу експерименту значно вищі, ніж у КГ, що засвідчує позитивний вплив створених організаційно-педагогічних умов, підготовленого навчально-методичного забезпечення, розробленої педагогічної системи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ. Вірогідність результатів проведеної експериментальної роботи підтверджена непараметричним критерієм Пірсона χ^2 .

8. Для оптимізації процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ розроблено навчально-методичне забезпечення, а саме: навчально-методичні посібники «Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону», «Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей», «Сучасний педагог дошкільного навчального закладу: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки», де схарактеризовано чинники й умови ефективного формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів; навчально-методичний практикум «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства»; програми навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки, де передбачено поглиблене вивчення загальнолюдських і національно-культурних цінностей; конспекти лекцій, квести й засоби контролю до них.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи вивчення пов'язані з аналізом освітніх технологій транспозиції ціннісних орієнтацій педагогів в освітній процес ДНЗ; проектуванням механізмів формування готовності до діяльності з дітьми в дошкільних навчальних закладах різного типу в руслі особистісних професійно-ціннісних орієнтацій; обґрунтуванням шляхів творчого запозичення зарубіжного досвіду в контексті задекларованого питання.

Опубліковані праці, що відображають основні наукові результати дисертації
Монографії

1. Лисенко, О. М. (2014). Освітній простір сучасного дошкільця і початкової школи: професійно-спрямований вибір. В Н. В. Лисенко, І. М. Шоробура, & Л. С. Пісоцька (Ред.), *Дитячий садок-школа: актуальні проблеми наступності* (С.11–65). Київ: Слово.

2. Лисенко, О. М. (2018). *Майбутній педагог українського дошкільця у просторі професійно-ціннісних орієнтацій*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

3. Лисенко, О. М. (2009). Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ до формування етнопедагогічних компетентностей у дітей дошкільного віку. В Н. В. Лисенко (Ред.), *Етнопедагогічний контекст професійної підготовки студентів у вишах Прикарпатського регіону* (С. 100–129). Івано-Франківськ: НАІР.

4. Лисенко, О. М. (2013). Освітній простір сучасного дошкільця і початкової школи: виховний вимір. Н. В. Лисенко (Ред.), *Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей* (С. 249–292). Київ: Слово.

5. Лисенко, О. М. (2018). *Сучасний педагог дошкільного навчального закладу: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

**Статті у фахових наукових виданнях України,
у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних,
та в іноземних наукових періодичних виданнях**

6. Лисенко, О. М. (2010а). Етнопедагогічна підготовка майбутнього педагога: стан і проблеми. *Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка*, XXXIV, 69–80.

7. Лисенко, О. М. (2010б). Національні цінності краєзнавства у вихованні дітей. Психолого-педагогічні засади, стан і перспективи. *Przegląd humanistyczny. Pedagogika-politologia-filologia*, 3, 57–69 (1 міжнародна наукометрична база).

8. Лисенко, О. М. (2012). Комунікативна компетенція студентів ВНЗ у формуванні системи ціннісних орієнтацій. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка*, 41, 31–34.

9. Лисенко, О. М. (2013а). Виховання морально-етичних якостей – основне завдання родини. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка*, L, 121–128.

10. Лисенко, О. М. (2013б). Міфологія – підгрунтя етносвітогляду. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка*, XLVI, 138–146.

11. Лисенко, О. М. (2013с). Проблема національної ідентичності: педагогічний, соціологічний, філософський аналіз. *Науковий огляд*, 1, 127–134 (13 міжнародних наукометричних баз).

12. Лисенко, О. М. (2013d). Формування професійно-ціннісних орієнтирів у підготовці майбутніх фахівців ДНЗ. *Педагогічний дискурс*, 13, 193–197.

13. Лисенко, О. М. (2014). Основні підходи до визначення поняття цінностей (інтерпретація вчення М. Шелера та Н. Гартмана). *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка*, LI, 145–156.

14. Лисенко, О. М. (2016а). Моральні цінності у контексті фахової підготовки майбутнього педагога. *Педагогічний дискурс*, 21, 80–86 (1 міжнародна наукометрична база).

15. Лисенко, О. М. (2016b). Національні цінності української молоді та поняття інтеркультурності у сучасному полікультурному просторі. *Zeszyt naukowy prac ukrainoznawczych*, 2–16, 67–75 (1 міжнародна наукометрична база).

16. Лисенко, О. М. (2016с). Формування професійно-ціннісних орієнтирів у підготовці студентів вищих навчальних закладів. *Освітній простір України*, 8, 78–83.

17. Лисенко, О. М. (2017а). Етнічна самосвідомість і ідентичність особистості у поліетнічному просторі сучасного світу: етнопсихологічний підхід до проблеми. *Освітній простір України*, 9, 18–25.

18. Лисенко, О. М. (2017b). Типологія професійно-ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів у контексті фахової підготовки. *Гірська школа Українських Карпат*, 17, 47–59 (1 міжнародна наукометрична база).

19. Лисенко, О. М. (2017с). Ціннісне ставлення до здоров'я як системотворча складова ціннісних орієнтацій особистості. *Освітній простір України*, 11, 67–82.

20. Лисенко, О. М. (2018а). Акцептація та інтерналізація цінностей у сучасному суспільно-культурному контексті. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 4(90), 72–85 (1 міжнародна наукометрична база).

21. Лисенко, О. М. (2018b). Вігально-чуттєві цінності людини – суб'єкта, носія і творця ціннісного потенціалу. *Освітній простір України*, 13, 146–154.

22. Лисенко, О. М. (2018с). Значення духовних цінностей в розвитку особистісного потенціалу педагога. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 5(86), 168–173 (5 міжнародних наукометричних баз).

23. Лисенко, О. М. (2018d). Індивідуальна та групова системи цінностей майбутніх педагогів: аналіз результатів. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 3/14, 318–331.

24. Лисенко, О. М. (2018e). Особливості педагогічної діяльності вихователів ЗДО: ціннісний аспект. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2(88), 59–74 (1 міжнародна наукометрична база).

25. Лисенко, О. М. (2018f). Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів ЗДО: моделювання навчально-виховного процесу у сучасних закладах вищої професійної освіти. *Освітній простір України*, 12, 117–124.

26. Лисенко, О. М. (2018g) Психолого-педагогічний зміст ціннісних орієнтацій сучасного педагога дошкільної освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 17, 43–49 (5 міжнародних наукометричних баз).

27. Лисенко, О. М. (2018h). Роль духовних цінностей майбутніх педагогів як педагогічна проблема. *Науковий вісник НУБІП України. Серія:*

Педагогіка, психологія, філософія, 291, 168–173 (9 міжнародних наукометричних баз).

28. Лисенко, О. М. (2018i). Сучасні підходи до цінностей: педагогічний підхід до трансцендентальної та диспозиційної концепції цінностей. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 8, 82–90 (8 міжнародних наукометричних баз).

29. Лисенко, О. М. (2018j). Формування ціннісних орієнтацій особистості майбутнього педагога у професійній підготовці. *Virtus: Scientific Journal*, 76–81 (3 міжнародні наукометричні бази).

30. Лисенко, О. М. (2018k). Ціннісні орієнтації особистості майбутнього педагога: теоретичний аналіз дослідження проблеми. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 14, 40–45 (5 міжнародних наукометричних баз).

31. Лисенко, О. М. (2018l). Ціннісні орієнтації як фактор мотиваційної сфери педагогів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 3 (89), 175–190 (1 міжнародна наукометрична база).

32. Лисенко, О. М. (2018m). Ціннісно-смилова сфера національної ідентичності у контексті виховання майбутніх вихователів. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 15, 73–81 (5 міжнародних наукометричних баз).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

33. Лисенко, О. М. (2014). Ціннісна суспільна свідомість у класифікаціях європейських учених-філософів. *Sociálne posolstvo Jána Pavla ii. pre dnešný svet: univerzita ako miesto dialógu*, 897–899.

34. Лисенко, О. М. (2016a). *Вплив моральних цінностей на виховний процес ЗВО*. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір». Луцьк: Покора І. О.

35. Лисенко, О. М. (2016b). *Вплив моральних цінностей на всебічний розвиток особистості*. Матеріали науково-методичного семінару «Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах інтеграції освітнього простору». Мукачево: МДУ.

36. Лисенко, О. М. (2016c). *Національні цінності в системі загальнолюдських цінностей*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті євроінтеграційних процесів». Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

37. Лисенко, О. М. (2017a). *Моральні цінності у фаховій підготовці майбутнього педагога дошкільного навчального закладу*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи». Івано-Франківськ: НАІР.

38. Лисенко, О. М. (2017b). *Осмилення природи і сутності цінностей : педагогічний аналіз ціннісного потенціалу*. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір». Луцьк: Покора І. О.

39. Лисенко, О. М. (2017c). *Ціннісний поступ людства: сучасний стан та перспективи*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи». Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

40. Лисенко, О. М. (2017d). *Цінності у різних наукових галузях: місце, роль, функції*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології». Харків: НУЦЗУ.

41. Лисенко, О. М. (2018a). *Пізнання цінностей: багатогранність поглядів та нових джерел пізнання*. Матеріали Наукового круглого столу «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього». Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

42. Лисенко, О. М. (2018b). *Тенденції розвитку інноваційної системи дошкільного виховання: ціннісна складова*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір». Луцьк: Покора І. О.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

43. Лисенко, О. М. (2011). Національне краєзнавство України: основні поняття та теоретико-методологічні засади. *Przegląd humanistyczny. Pedagogika-politologia-filologia*, 5, 269–277 (1 міжнародна наукометрична база).

44. Лисенко, О. М. (2014). Національна ідентичність як культурологічний чинник виховання студентської молоді. *Карпатський край*, 1 (4), 247–256.

45. Лисенко, О. М. (2018). *Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

АНОТАЦІЇ

Лисенко О. М. Теоретичні і методичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України. – Хмельницький, 2019.

У роботі запропоновано теоретико-експериментальне дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів у системі фахової підготовки. Схарактеризовано методологічні підходи до організації процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій як структурного компонента цілісного

педагогічного процесу фахової підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. Розроблено й апробовано авторську концепцію формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів ДНЗ, побудовано педагогічну систему та модель процесу її реалізації у ЗВО через упровадження комплексу обґрунтованих педагогічних умов. Скореговано зміст програм навчальних дисциплін. Підготовлено практикум з української етнопедагогіки «Ціннісний потенціал етнопедагогіки дитинства» і спецкурс «Сучасний педагог дошкільного навчального закладу: професійно-ціннісний вимір фахової підготовки». З'ясовано сутність основних категорій порушеної проблеми, сформульовано авторське бачення змісту понять «педагогічні цінності», «професійні цінності», представлено дефініцію терміна «професійно-ціннісні орієнтації майбутнього педагога закладів дошкільної освіти». Виявлено та обґрунтовано вплив реалізованих педагогічних умов на якісні зміни рівнів індивідуального розвитку професійно-ціннісних орієнтацій студентів унаслідок упровадження методичного забезпечення названого процесу. Доведено, що мети дослідження досягнуто, його завдання виконано й результати статистично обґрунтовано.

Ключові слова: дошкільна освіта, майбутні педагоги, професійно-ціннісні орієнтації, авторська концепція, педагогічна система, модель.

Лысенко А. Н. Теоретические и методические основы формирования профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов дошкольных учебных заведений в системе профессиональной подготовки. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Хмельницкий национальный университет, Министерство образования и науки Украины. – Хмельницкий, 2019.

В работе предложено теоретико-экспериментальное исследование проблемы формирования профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов дошкольных учебных заведений в системе профессиональной подготовки. Охарактеризованы методологические подходы к организации процесса формирования профессионально-ценностных ориентаций как структурного компонента целостного педагогического процесса профессиональной подготовки будущих педагогов в учреждениях высшего образования. Разработано и апробировано авторскую концепцию формирования профессионально-ценностных ориентаций будущих педагогов ДУЗ, построено педагогическую систему и модель процесса её реализации путём внедрения комплекса обоснованных педагогических условий. Откорректировано содержание программ учебных дисциплин. Разработан практикум по украинской этнопедагогике «Ценностный потенциал этнопедагогике детства» и спецкурс «Современный педагог: профессионально-ценностное измерение профессиональной подготовки воспитателя ДУЗ». На основании указанного выше раскрыто сущность основных категорий исследуемой проблемы, сформулировано авторское изложение содержания

понятий «педагогические ценности», «профессиональные ценности» и представлено дефиницию «профессионально-ценностные ориентации будущего педагога дошкольных учебных заведений». Обосновано влияние реализованных педагогических условий на качественные изменения индивидуальных уровней формирования профессионально-ценностных ориентаций вследствие внедрения методического обеспечения исследуемого процесса. Доказано, что его цель достигнута, задания выполнены и результаты статистически обоснованы.

Ключевые слова: дошкольное образование, будущие педагоги, профессионально-ценностные ориентации, авторская концепция, педагогическая система, модель.

Lysenko O. M. Theoretical and methodological principles of formation of professional and axiological orientations of future pre-school educational establishment pedagogues in the system of professional training. – Manuscript rights preserved.

Thesis for scientific degree of doctor of pedagogic sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Khmelnytskyi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Khmelnytskyi, 2019.

The thesis is a theoretical and experimental research on the issue of formation of axiological orientations of future pre-school educational establishment pedagogues in the system of professional training.

The thesis characterizes methodological concepts of formation of professional and axiological orientations of future teachers of pre-school educational establishments (establishments of pre-school education). On the ground of studying domestic and foreign philosophic, psychological and pedagogical sources, we expanded on the essence of main definitions of the problem under study and defined author's vision of the contents of the notion «pedagogical values» as values of education, their aim, principles and norms that regulate and mutually stipulate societal demands for the sphere of education and professional activity of a pedagogue. On this basis, we provide the definition of the contents of the notion of professional and axiological orientations of future pre-school educational establishment teachers as a system of scientifically substantiated values of professional direction (their potential permanently enriched by the experience of professional activity in real pedagogical process in establishments of pre-school education) and attitude of future pedagogues to professional pedagogical activity in which multifunctioning of its components is predetermined by the aim, tasks, contents, basic principles and laws in correspondence to state policy in the sphere of education on the whole and pre-school education in particular.

The concept of the formation of professional value orientations of future teachers of the pre-school was developed, the pedagogical system and the model of its implementation were built. It is implemented through the introduction of a set of sound pedagogical conditions.

There was worked out and tested a prognostic structural-functional model of organization of the process of formation of professional and axiological orientations

of future pedagogues of pre-school educational establishments in conditions of their gradual training.

The collaborated model was carried into effect as a structural component of a wholistic process of professional training in establishments of pre-school education and there was correspondently corrected the contents of syllabi of academic subjects that is determined by the results of the ascertaining stage of the research. It was considered decisive under the condition of its reasonable accomplishment and direction; correspondently it does not ruin wholeness of the logic of the general process. There was chosen M. Rokeach's Value Survey of studying value orientations (criterion of estimation of students' moral values) for interiorization of universal human moral value which appears in formedness of personal qualities of future pedagogues in the process of professional training in establishments of higher education.

Influence of moral values on professional development of students was specified and it was considered that moral values are distinguished by personal aspirations and aims in the individual system; age specifications are significant and form individual system of moral values; there was elucidated influence of other people on changes in attitudes to acquiring new ideas about moral values.

In virtue of discriminated twenty universal human moral values, there were elaborated personal qualities which are formed on their basis and are the grounds for development of professional and axiological orientations as personality.

There was worked out and implemented a hands-on training in Ukrainian Ethnopedology «Axiological Potential of Childhood Ethnopedagogy» and a special course «Modern Pedagogue: professional and axiological dimension of professional training of pre-school educational establishment pedagogues».

At the ascertaining, formation and control stages of the research there were permanently identified and substantiated quantitative and qualitative changes in professional and axiological orientations of future pedagogues.

It was summarized that implementation of pedagogical conditions is not a random phenomenon concerning the changes of the level of individual development of professional and axiological orientations in the process of diagnostic testing of students after formation stage of the research. It is claimed that the aim of the research is achieved, its tasks are carried out and the hypothesis is proved.

Key words: pre-school education, future pedagogues, concept of the formation, pedagogical system, professional and axiological orientations, readiness.

Підписано до друку 12.04.2019.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 2,0.
Наклад 100 прим. Замовлення № 65.
Віддруковано з оригінал-макета замовника.
Друк: «Термінова поліграфія».
29000, м. Хмельницький, вул. Степана Бандери, 63.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 4164 від 23.09.2011 р.